

Baba Kama Sources 36

שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף י עמוד א

מה שאין כן באש וכו'. פירש הקונטרס דבאש פטור מן הכופר אף כשאין יכול לברוח דקם ליה בדבריה מיניה. ואין נראה דלא מיירי אלא באש שכלו חציו דבלא כלו חציו לא הוי אש אלא אדם ממש. ע"כ גליין תוספות.

תלמיד הר"פ

מה שאין כן באש וכו'. פירש בקונטרס דאש לא מיחייב בה שריפת אדם שהיה לו לברוח ואם כפות הוא פטור דקם ליה בדבריה מיניה דשייך ביה חיוב מיתה. וקשה דהא תינח למאן דאמר אשו משום חציו אלא למאן דאמר משום ממונו אם כן לא שייך פטור מקם ליה בדבריה מיניה. ועוד קשה למאן דאמר אשו משום חציו נמי ליכא חיוב מיתה בתר דכלו חציו דהתם מודה דמחייב משום ממונו כדקאמר לקמן בפרק כיצד. ועוד קשה דקם ליה בדבריה מיניה לא שייך רק לפטור ממון שעת מיתה כגון קרע שיראין אבל דמי נהרג כגון כופר לא שייך פטור דקם ליה בדבריה מיניה. וי"ל דלכך אש פטור מכופר דלא אשכחן חיוב בכופר רק בשור דכתיב אם כופר וכו' ודרשינן עליו ולא על האדם והכי נמי דרשינן עליו ולא על נזקין כגון אש ובור דמשמע עליו דוקא ולא על האחרים. ומכל מקום שן ורגל לא מימעטי מעליו כיון דהוו משור גופיה ואף על גב דהאי מועד מתחילתו וקרן לאו מועד מתחילתו כיון דכולהו איתנהו בשור כך לי מועד מתחילתו כמו מועד בשלש פעמים כיון דסופו להיות מועד. וא"ת למה לי מיעוט שור ולא אדם גבי בור תיפוק ליה מעליו דאמעוטי להו כל הניזקין. ויש לומר דאיצטריך למעוטי נכרי הקנוי לישראל שנפל לבור דפטור דהתם לא שייך כופר והשתא פטור משור ולא אדם. תלמיד רבינו פרץ ז"ל:

ה"ד

זוה לשון ה"ר ישעיה ז"ל מה שאין כן באש. תימה מנא ליה דאש פטור מכופר למאן דאמר אשו משום חציו ניחא דנפקא ליה מעליו ולא על האדם אבל למאן דאמר משום ממונו מנא לן דפטור. וצריך לומר כי היכי דדרשינן עליו ולא על האדם נדרוש עליו ולא על האש. ותימה הכי נמי נדרוש עליו ולא על הבור ואם כן למה לי למעוטי אדם. וי"ל דאיצטריך למעוטי גוי או עבד דמעליו לא ממעטי אלא בן חורין דשייך ביה כופר. אי נמי בבן חורין ולפטור מדמים איצטריך דמעליו לא פטרנא אלא מכופר. ותירוץ זה למאן דמחייב אש בדמי אדם ניחא דאיצטריך שור לפטור דמי אדם בבור אבל למאן דפטור אש מדמי אדם על כרחך מעליו נפקא ואם כן בבור נמי נפטריה מעליו. וי"ל דהא דפטור אש מדמי אדם לאו מעליו נפקא אלא לבתר דגלי לן בבור פטור בדמי אדם משור ולא אדם גמר ליה אש מבור. ע"כ.

תלמידי הר"פ

רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת בבא קמא דף ט עמוד ב

תוס' ד"ה מה שאין כן בבור. ז"ל וי"ל דאיצטריך שור ולא אדם לפטור עבד שנפל בתוכו או עכו"ם הקנוי לישראל עכ"ל. יש לעיין בפטור בור מדמי עבד כי מ"ש דמי עבד מדמי שורו שכן עבד לאדונוי כשור דמי. בשלמא כופר מהוה תשלומין מיוחדים במיתת אדם וע"ז בור פטור אך לכאורה אינו כן בדמי עבד כי תשלומי נזק בעלמא הן כדמי שורו. וצ"ל שכך היתה גזיה"כ שבור פטור במיתת אדם כולל מיתת העבד אף על פי שדמיו הם דמים בעלמא כמו דמי שורו.

והנה ברש"י (למעלה דף ה ב ד"ה וכולהו) כ' ז"ל בור יוכיח שאינו מועד אלא לדבר הראוי לה, דבר שאינו ראוי לה מאי ניהו אדם כו' עכ"ל, זאת אומרת שאדם אינו ראוי לבור, כלומר שלענין מיתת אדם אין הבור תקלה וחפצא דמזיק כלל. וכן עולה מדברי הרמב"ם בפ"ב מהל' נזקי ממון (הל"ט"ז) ז"ל וכן אינו חייב על מיתת הבהמה בבור כו' אלא א"כ היתה הבהמה קטנה כו' אבל אם היתה פקחת ונפלה ביום ומתה פטור שזה כמו אונס מפני שדרך הבהמה לראות ולסור מן המכשולות. וכן אם נפל לתוכו אדם ומת אפילו היה סומא או שנפל בלילה בין שהיה בן חורין או עבד הרי זה פטור כו' עכ"ל. מזה שכלל הרמב"ם את פטור הבור במיתת אדם עם פטור הבור בבהמה פקחת שהוזקה ביום משמע שפטור אחד הוא, כלומר, שהבור אינו תקלה וחפצא דמזיק למקרים אלו ואינו ראוי איפוא למיתת אדם. לפי"ז פטור הבור מדמי עבד שמת בו הוא בגלל שאינו ראוי לבור ואין הבור תקלה לענין מיתתו.

ועיין במחלוקת בין הרמב"ם להראב"ד בפרק יו"ד מהל' נ"מ (הלי"ד) ובמגיד משנה שם. לשיטת הרמב"ם אין דמים לבן חורין אך יש דמים לעבד שהומת ומשום כך תם שהמית בן חורין פטור וכשהמית עבד בעליו משלמים חצי דמי העבד (אך לא כופר כי אין בתם כופר). והשיג עליו הראב"ד ז"ל מסתברא בין בבן חורין ובין בעבד דמיו משלם כו' עכ"ל וסובר

שיש דמים לבן חורין כמו שיש דמים לעבד. ולכאורה השוואת הראב"ד בין בן חורין לעבד מעוררת פליאה כי בשלמא עבד בר דמים הוא לאדוניו כשורו וחמורו, אבל בן חורין אינו קנוי לאף אדם ולמה ישלם דמי בן חורין ולא יזה בעלים ישלם את דמיו. מוכרחים, איפוא, להסיק שלדעת הראב"ד יש דין תשלומין מיוחדין עבור מיתת אדם אף שאינו משלם את הדמים עבור הפסד ממון ונזק כמו שמשלם לבעלים של שור וחמור. לכן סובר שיש דמים לבן חורין כפי שיש לעבד. אמנם יוצא לפי"ז שאף דמי עבד שמת אינם כמו דמי שורו אלא דמים מיוחדים הם כמו דמי בן חורין שמת. בכך מסתלק הקושי הנ"ל כי הפטור בעבד שמת עבור הוא שאין משלמים את הדמים המיוחדים של אדם שהומת וגזיה"כ ששור בלבד משלם דמי אדם שמת ולא בור.⁽¹⁴¹⁾

והנה לקמן (דף י. בתוס' ד"ה שהשור כו') הקשו התוס' למ"ל קרא שור ולא אדם תיפוק ליה מוהמת יהיה לו מי שהמת שלו כדפטרין שור פסוה"מ שנפל לבור. ברם לאור דברינו אליבא דהראב"ד הקושי' מיושבת כי פטור והמת יהיה לו יצא זה שאסור בהנאה חל לפטור בעל הבור מלשלם דמי שור פסה"מ שמת עבור. אמנם דמי אדם שמת אינם דמי הפסד ותשלומי נזק בעלמא לבעלים אך הם דמים מיוחדים עבור מיתת אדם, וע"ז אין הפטור של והמת יהיה לו חל. ומסתבר שזוהי כוונת התוס' בתירוצם שם שכתבו וז"ל וי"ל דוהמת יהיה לו משתעי בשור ולא ממעטי מיניה אדם עכ"ל.

רבינו חננאל מסכת בבא קמא דף כו עמוד ב

איזה טמון חייב עבור 'ש'מ'י ש'אומר' עובר במעי פרה שאם נפלה פרה מעוברת עבור משלם הפרה ועובר. ו'קשי'א ו'ה'א ק'יימא ל'ן דעובר ירך אמו הוא ולדברי הכל פחות מבן ט' מתכשר בשחיטת אמו ו'כמ'ה ר'איו'ת ז'ולת'י ז'ו מו'כחו'ת ל'דחו'ת ז'ה ה'פ'י. ו'יש מ'י ש'אומר'ים הבור עצמו אם הוא טמון כדתנן לא כסוה כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומתחייב הנה אף על פי שהבור אם הוזק בו שור חייב נזק שלם ואין בו כופר. ופירק מנזקי כלים טמונים^(א) מה' לה' ש'הן עבור. הכלים גלויים פטור דקיימא לן שור ולא אדם חמור ולא כלים טמונים מיבעיא ובאש נמי כלים טמונים פטור דמייתו להו מקמה מה קמה בגלוי אף כל בגלוי. והכי קאמר ומה רגל שפטורה ברשות הרבים בכלים טמונים ברשות הניזק נזק שלם קרן שברה"ר חצי כופר ברשות הניזק אינו דין שישלם כופר שלם. איכא למיפרכ מה לנזקי כלים טמונים שכן ישנן באדם כדתנן אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן וכו' ואין כופר באדם כדאמרינן לעילא ונדחת הא דרב שימי ואסק' דר' טרפון מכופר דרגל גמר והכי קאמר ומה רגל שברה"ר פטור ברשות הניזק כופר שלם לדברי הכל קרן שברה"ר חצי כופר אינו דין שברשות הניזק כופר שלם ואיפשיטה בעיין דרגל שדרסה על תינוק בחצר הניזק והרגתו חייב כופר שלם:

רש"י מסכת בבא קמא דף כו עמוד א

שכן ישנו בבור - שאם היה גדי טמון בשק או במרצוף ונתגלגל ונפל לבור חייב.

רש"י מסכת בבא קמא דף מח עמוד ב

ומים כלים - כל חפצים ככלים דלא חייב עבור (עלה מיתה אלא על נזקי בהמה) +מסורת הש"ס: [על המיתה אלא על הבהמה]+ ושאר חפצים הזיקן זו היא מיתתן.

רש"י מסכת בבא קמא דף נד עמוד א

שבירתן זו היא מיתתן - הלכך לרבנן אתא חמור למעוטינהו הואיל ולא מיתה ממש היא ושור למעוטי אדם שאינו מין בהמה ואי כתב רחמנא חד הוה אמינא למעוטי אדם אבל כלים לא דכי קא ממעט בעלי חיים דכוותיה קא ממעט להכי איצטריך חמור ולרבי יהודה או לרבווי כלים אתא אף ע"ג דלאו בני מיתה נינהו ממש ושור למעוטי אדם בעלי חיים דכוותיה ולקמן פריך לר' יהודה חמור למה לי.

חידושי הרשב"א מסכת בבא קמא דף י עמוד א

וליחכה נירו וסכסכה אבניו יש לפרש משא"כ בבור דלא שייך ביה היזק ניר ואבנים, ויש מקשים לפי' זה דכל דלא שייך ביה לא מיקרי חומרא, מיהו מן הירושלמי שכתבתי למעלה נראה שהוצרכו הקרקעות להוציא מנזקי בור מוהמת יהי' לו, אלא שזה ודאי קשיא שאם אי אפשר למצוא נזקי בור בקרקע שאינו מטלטל למה הוצרך הכתוב למעטו, ואולי אם מחמת בורו נפל כותלו של חברו וצ"ע, וי"מ לאתווי ליחכה נירו דחייב אף על פי שאין רגילות שתזיק אש בנירו ובאבנים משא"כ בבור דפחות מעשרה פטור מן המיתה לפי שאין עשוי להמית בפחות מעשרה.

שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף י עמוד א

ליחכה נירו. גבי דש בנירו פירש רש"י ז"ל מה שאין כן בבור דלא שייך ביה היזק קרקע וכו' ככתוב בתוספות. וקשה לפירושו דאין זו חומרא כיון דמה שבבור פטור היינו משום דלא שייך ביה האי היזקא ואף על גב דקתני נמי שדרכו לילך ולהזיק מה שאין כן בבור אף על גב דהתם נמי לא שייך לא דמי דהכא קתני ומועדת לאכול בין ראוי לה בין שאינו ראוי לה ולשון מועדת משמע לענין חיוב. ואף על גב דלעיל גבי כי שדית בור ביניהו וכו' דפריך מה להנך שכן מועדין מתחילתן והוא מועדין פירוש רבינו תם דרכן להזיק קאמר ולא לענין חיוב קאמר כדפירשתי לעיל. מכל מקום בלשון ברייתא ומשנה לא מצינו לשון מועד כי אם לענין חיוב ואף על גב דלעיל קאמר נגמר דינו אסור בהנאה דבר דלא שייך בבור מכל מקום לעיל לא קאמר אלא דשייך בזה מה שאין בזה אבל הכא לענין חיוב הוא דקאמר דמשמע מילי דשייך הוא אבל אינו חייב וזה קשה דאפילו שייכות נמי אין בו. לכך נראה לפרש ליחכה נירו דחייב אף על פי שאין רגילות שתזיק וכו' ככתוב בתוספות. וא"ת כיון דלענין פטור שאינו ראוי לו קאמר דזה חשוב אינו ראוי לו כשימות בפחות מעשרה אם כן לעיל נמי היה לו לתרץ דשאינו ראוי לו גבי בור רצה לומר בענין זה ולא בכלים. וי"ל דודאי לעיל שהיה מפרש שאינו ראוי לו דאש בכלים וזה שייך בבור אם כן סברא הוא לפרש שאינו ראוי דבור דומיא דאש כיון דשייך בו אבל השתא דמפרשים שאינו ראוי לו דאש בליחכה נירו וכו' דלא שייך בבור לכך מוקמינן שפיר גבי בפחות מעשרה כדפירשתי. אי נמי לעיל דמוקי לה בכלים אף על גב דקצת ראוי הוא אצל אש אלא שאין ראוי לגמרי כמו עצים הילכך ליכא לאוקומי דכוותה גבי בור בהמית בפחות מעשרה דאינו ראוי כלל לבור אבל השתא דמוקמינן גבי אש בליחכה נירו דגבי אש אינו ראוי כלל לכך איכא לאוקומי דכוותה בבור בדבר שאינו ראוי כלל דהיינו המית בפחות מעשרה ולא בכלים דראוי קצת. כך נראה למורי שיחיה. תלמידי הר"ר פרץ ז"ל.

מהר"י כץ

ולמורי הרב נראה ליישב פירוש הקונטרס דאף על גב דלא שייך בהו היזיקא שייך לומר מה שאין כן בבור דחייבא דאש אתא לאשמועינן ולא פיטוריה דבור דהא לא בא התנא לאשמועינן חומרות משום דלא ילפי מהדדי אלא חומרא דבור וכל חד אתא לאשמועינן. ועוד תדע דשייך לומר מה שאין כן בבור אפילו היכא דלא שייך ביה ההוא היזיקא מדאמרין לקמן בנירו לאו שיירא הוא דקתני דרכו לילך משמע הא לאו הכי הוי שירא ומיחשיב בשור מבבור אף על גב דלא שייך כלל בבור וליחכה נירו אינו בכלל דרכו לילך ולהזיק דהא לאו דרכו הוא. מהר"י כ"ץ ז"ל.

תוספות מסכת זבחים דף עא עמוד ב

וא"ת בפרק הפרה (ב"ק דף נג:) דפטרין שור פסולי המוקדשים שנפל לבור משום דכתיב והמת יהיה לו מי שהמת שלו הרי המת שלו כדתנן (לקמן דף קג:) דיאותו הכהנים בעורו ומשום עור לחודיה איצטריך שור ולא אדם דהוה מחייבנא באדם דחשיב המת שלו משום עור דשרי בהנאה מדאורייתא ולא אסור אלא משום גזירה שמא יעשה עורות אביו ואמו שטיחין (חולין דף קכב.) וי"ל דסוגיא דב"ק (דף נג:) אתיא כמסקנא דפרק טבול יום (לקמן ד' קד.) דפסקי' כרבנן בשר בקבורה ועור בשריפה.

שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף י עמוד א

וזה לשון הרא"ה ז"ל יש לומר דוהמת יהיה לו לא משמע אלא מי שהוא שלו כשהוא חי מה שאין כן באדם ואפילו עבד ואמה דלית ליה בהו אלא שעבוד. אי נמי יש לומר דלרבי יהודה דמחייב על נזקי כלים בבור אי לאו דכתב רחמנא פיטורא דאדם מקמיה דלכתוב והמת יהיה לו לא הוה מוקמי ליה להאי והמת יהיה לו דבור למי שהמתה שלו אלא בההוא דשור דמסתברא פיטורא בשור שכן פטר בו חצי נזק דהשתא לא חזית דפטר בבור כולו נזק. ולרבנן נמי לא קשיא דאי לאו דכתב רחמנא שור וחמור תרווייהו אלא חד מינייהו הוה אמינא דההוא דכתיב למעוטי אדם הוא דאתא ולא למעוטי כלים. וכי תימא למאי איצטריך שור ולא אדם ממי שהמתה שלו נפקא הא לא קשיא כדאמר דאי לאו דכתב רחמנא בהדיא פיטורא בבור הוה אמינא דההוא והמת יהיה לו דבור לבעלים מטפלים בנבלה הוא דאתא כדכתיבנא. ע"כ. כן כתב לקמן בפרק הפרה. ושם האריכו המפרשים בזה עיין שם.

רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק יב הלכה יז

נפל לתוכו שור פסולי המוקדשין ומת הרי זה פטור שנאמר +שמות כ"א ל"ד+ והמת יהיה לו מי שהמת שלו יצא זה שהוא אסור בהנייה ודינו שיקבר. +/השגת הראב"ד/ נפל לתוכו שור פסולי המוקדשין. א"א אף על גב דפרקיה. +

רמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ו הלכה טז

אדם ושור שדחפו בהמה או כלים או אדם או בהמת פסולי המוקדשין לבור והוזק הנדחף בבור או מת או נשתברו הכלים, לענין נזקי אדם או היזק בהמה שלשתן חייבין, האדם הדוחף ובעל השור ובעל הבור, ומשלשין ביניהן, לענין דמי ולדות וארבעה דברים אדם חייב ובעל השור ובעל הבור פטורין, לענין כופר ושלשים של עבד בעל השור חייב ואדם ובעל הבור פטורין, לענין כלים ופסולי המוקדשין אדם ובעל השור חייבין ובעל הבור פטור.